

وظایف دولت اسلامی در: امنیت تولید و سرمایه گذاری از منظر فقه اسلامی

حجت الاسلام دکتر رضا قاسمی نژاد
استادیار، گروه معارف، واحد شهرکرد، دانشگاه آزاد اسلامی، شهرکرد-ایران

روایتی از امام علی (ع) در بیان اهمیت تولید و سرمایه گذاری
در اقتصاد اسلامی
«تولید و سرمایه گذاری از جمله کارهای نیک است که خداوند دوست دارد که بندگان او آن را انجام دهند»

وظایف دولت اسلامی در:
امنیت تولید و سرمایه‌گذاری از منظر فقه اسلامی

تدوین و گردآورنده: حجت الاسلام دکتر رضا قاسمی نژاد

طرح جلد و صفحه آرایی: مریم فتاحی
مدیر هنری: نسیم احمدی

ناشر: جهاد دانشگاهی واحد چهارمحال و بختیاری
تیراژ: ۱۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۷۲۰۵-۲۵-۳
چاپ: اول / تابستان ۱۴۳
۹۰/۰۰۰ تومان

سرشناسه: قاسمی نژاد، رضا، ۱۳۶۲-
عنوان و نام پدیدآور: وظایف دولت اسلامی در امنیت تولید و سرمایه‌گذاری از منظر فقه اسلامی / رضا قاسمی نژاد.
مشخصات نشر: شهرکرد - جهاد دانشگاهی واحد استان چهارمحال و بختیاری، انتشارات، ۱۴۰۰.

مشخصات ظاهری: ۱۲۲ ص، ۱۴×۲۲ سانتی‌متر، چاپ و جلد
شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۷۲۰۵-۲۵-۳
وضعیت فهرست نویسی: فیا
یادداشت: کتابنامه، ص ۱۶۲-۱۹۲.

موضوع: اسلام و اقتصاد

Islam -- Economic aspects

امنیت اقتصادی -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام

Economic security -- Religious aspects -- Islam

امنیت اقتصادی -- ایران -- سیاست دولت

Economic security -- Government policy -- Iran

سیاست اقتصادی -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام

Economic policy -- Religious aspects -- Islam

اسلام و دولت

Islam and state

موضوع: ایران -- سیاست اقتصادی

Iran -- Economic policy

شناسه افزوده: جهاد دانشگاهی واحد استان چهارمحال و بختیاری، انتشارات

رده بندی کنگره: BP۳۲۰/۲

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۴۸۳۳

شماره کتابشناسی ملی: ۸۵

استان چهارمحال و بختیاری

انتشارات جهاد دانشگاهی واحد چهارمحال و بختیاری
شهرکرد - میرآباد شرقی، تیش میدان جهاد دانشگاهی
ساختمان ستاد جهاد دانشگاهی استان، طبقه دوم
۰۳۸۳۲۳۲۰۳۲۳-۰۳۸۳۲۳۲۰۰۷۰

www.jchb.ir

پیشگفتار ۱۳

فصل اول: کلیات و مفاهیم

مقدمه	۱۷
معنای لغوی و اصطلاحی فقه	۱۸
مفهوم دولت اسلامی	۱۸
مفهوم امنیت، اقتصاد و اقسام آن	۲۰
پیشینه مفهوم و تولید لغوی و اصطلاحی آن	۲۲
مفهوم سرمایه‌گذاری و رویکرد دین	۲۳
تعریف منابع طبیعی و اقسام آن	۲۴
حقوق منابع طبیعی در اسلام	۲۵
حقوق دولت در منابع طبیعی	۲۶
الف - حق مالکیت	۲۶
ب - قلمرو مالکیت دولت در منابع طبیعی	۲۷
۱. زمین‌های موات	۲۷
۲. زمین‌های آباد طبیعی	۲۸
۳. معادن	۲۸
تعریف و مفهوم عدالت اقتصادی در نظام فقهی اسلام	۲۹
الف) اموال	۲۹
ب) انسان‌ها	۲۹

فصل دوم : دولت اسلامی در اقتصاد از نظر فقه (وظایف و مداخلات)

- بخش اول : وظایف اقتصادی دولت اسلامی ۳۷
- الف) برنامه ریزی برای اشتغال ۳۷
- ب) رفع فقر و توجه به نیازهای ضروری طبقه محروم ۳۹
- ج) تعادل و توازن اقتصادی ۴۰
- د) تثبیت ارزش واقعی پول ۴۲
- ه) ورود مستقیم دولت در فعالیتهای اقتصادی ۴۳
- و) برقراری ثبات در بازار ۴۴
- ز) وضع قوانین و آیین نامه های اجرایی ۴۶
- ح) سیاست گذاری ۴۷
- ط) اجرای قوانین و سیاست ها و برنامه ها ۴۷
- ی) برنامه ریزی ۴۸
- ک) نظارت بر حسن اجرا و مجازات متخلفان ۴۸
- بخش دوم : نقش دولت در اقتصاد از منظر فقه ۴۹
- الف) عدم دخالت دولت در اقتصاد ۵۰
- ب) دخالت دولت در اقتصاد ۵۲

فصل سوم: وظایف دولت اسلامی در امنیت تولید و سرمایه گذاری

- بخش اول : وظایف دولت اسلامی در امنیت تولید ۶۱
- حمایت از تولید داخلی ۶۱
- جلوگیری از ضرر، اضرار و ضرار منطبق بر فقه اسلامی ۶۲
- الف- قاعده لاضرر ۶۲
- ب- قاعده حرمت اعانت بر اثم ۶۴
- اقتصاد، عامل قدرت دولت اسلامی منطبق بر فقه ۶۵
- الف- قاعده نفی سبیل ۶۵
- ب- قاعده اقتدار اقتصادی ۶۷

- جلوگیری از قوانین دست و پاگیر منطبق بر فقه اسلامی ۶۹
- الف- قاعده مصلحت نظام ۶۹
- ب- قاعده حکم حکومتی ولی فقیه ۷۱
- ج- قاعده اهم و مهم ۷۴
- قیمت‌گذاری ۷۶
۱. مسئله قیمت‌گذاری در حالت عدم جواز ۷۷
- الف (وضعیت شرایط عادی ۷۷
- گروه اول: (قواعد عام) ۷۷
- گروه دوم: (روایات خاص) ۷۸
- ب (وضعیت شرایط خاص ۸۰
۲. مسئله قیمت‌گذاری در حالت جواز ۸۲
۳. دیدگاه فقها (جواز و عدم جواز قیمت‌گذاری) ۸۲
- دیدگاه اول: جواز قیمت‌گذاری به طور مطلق ۸۳
- دیدگاه دوم: جواز قیمت‌گذاری در صورت اجحاف ۸۳
- دیدگاه سوم: ممنوعیت قیمت‌گذاری به طور مطلق ۸۳
- دیدگاه چهارم: اجبار مختکر بر کاهش قیمت و اجبار مختکر بر کاهش قیمت ۸۴
- مسئولیت دولت نسبت به نیروی انسانی مرتبط در تولید منطبق بر فقه ۸۵
- ۱- نظارت بر قیمت خدمت نیروی انسانی ۸۶
- ۲- اعطای سرمایه به متقاضیان جهت کاهش کمبود سرمایه ۸۷
- ۳- جلوگیری از ستم به نیروی کار و استثمار آنها ۸۷
- ۴- تأمین نیازهای از کار افتادگان ۸۸
- جلوگیری از تولید کالای دارای انحصار طبیعی ۸۸
- ۱- ممنوعیت انحصار در بخش ثروت‌های طبیعی ۹۰
- ۲- ممنوعیت احتکار ۹۰
- ۳- نهی از انحصار به دلیل سختی و مشقت بر مردم ۹۱
- ۴- انحصار باعث پدید آمدن قیمت اجحافی ۹۱
- ۵- عدم هماهنگی انحصار با اهداف اقتصاد اسلامی ۹۲
- ۶- انحصار سبب عدم بهره‌گیری از امکانات ۹۲

۹۳	۷- انحصار موجب مضطر شدن در خرید
۹۳	۸- منافات داشتن انحصار با روحیه تعاون و همکاری
۹۳	۹- لازمه انحصار شیوع اخلاق تکاثرتطلبی
۹۳	- منع از تولید و واردات کالاهای داخلی و خارجی زبان آور
۹۶	- مسئولیت دولت در تأمین شرایط تولید منطبق بفرقه اسلامی
۹۷	- نظارت و کنترل در تولید
۹۹	- حق قانون گذاری در منطقه مباحات
۱۰۰	- تشخیص احکام ثانوی و موارد تراحم
۱۰۳	- اجبار بر فروش و اجاره
۱۰۵	- وضع مقررات برای استفاده از منابع طبیعی
۱۰۶	ضابطه های استفاده از مالکیت های دولتی
۱۰۹	بخش دوم : وظایف دولت در تأمین امنیت سرمایه گذاری
۱۰۹	الف) تأمین امنیت عمومی و ثبات سیاسی
۱۱۲	ب) شفاف سازی و سلامت اقتصادی
۱۱۵	ج) کارآمد کردن نهادهای ذیربط
۱۱۶	د) تعیین ساز و کار برای رقابت سالم
۱۲۲	۱. صورت مطلوب
۱۲۳	۲. صورت ایده آل
۱۲۳	ساز و کارهای دولت اسلامی برای تأمین رقابت سالم
۱۲۴	اجرای عدالت
۱۲۴	۱) ایجاد فرصت های برابر برای همه مردم در تولید و تجارت
۱۲۴	الف) اصل اعتماد متقابل حکومت اسلامی و فعالان اقتصادی
۱۲۶	ب) قاعده حیات
۱۲۷	۲) ممانعت از تجمیع ثروت های حرام
۱۲۹	۳- نظارت بر حسن اجرای قوانین و مقررات ثابت و متغیر
۱۳۰	۴- اهتمام و توجه به حقوق مالکیت
۱۳۰	الف) حق در اصطلاح
۱۳۲	ب) تعریف مالکیت و اقسام آن

- مالکیت امام (دولت اسلامی) ۱۳۲
- مالکیت عمومی ۱۳۳
- مالکیت خصوصی ۱۳۳

فصل چهارم: عوامل موثر بر سرمایه‌گذاری

- بخش اول: عوامل ساختاری و بستر ساز تولید ۱۳۹
- توسعه راه‌ها و زیر ساخت‌های مواصلاتی ۱۳۹
- ایجاد بنادر و تأمین امنیت محورهای مواصلاتی اقتصادی بین شهری ۱۴۱
- بخش دوم: متغیرهای بخش پولی و حقیقی اقتصاد ۱۴۷
- توسعه و گسترده‌گی بازار ۱۴۷
- زیر ساخت‌های مبادله‌ای در بازار ۱۵۰
- نیروی کار ارزان و کم‌آمد ۱۵۰
- سیاست‌های مالی مالیات ۱۵۳
- (۱) ماهیت و دامنه شمول مالیات ۱۵۳
- خراج ۱۵۳
- زکات ۱۵۵
- خمس ۱۵۶
- ۲. شیوه اخذ و جمع‌آوری درآمدهای مالیاتی ۱۵۷
- ۳. شیوه مصرف و هزینه کردن مالیات ۱۵۹
- سیاست‌های پولی و پس انداز (نرخ بهره بانکی) ۱۶۱
- ۱. سیاست‌های تشویقی ۱۶۱
- قرض دادن ۱۶۲
- وقف ۱۶۲
- انفاق ۱۶۲
- ۲. عقود و قراردادهای ۱۶۳
- قرار داد قرض ۱۶۳
- بیع نسبه یا فروش اقساطی ۱۶۳

۱۶۴	- عقد مضاربه
۱۶۵	- عقد مشارکت
۱۶۶	- اجاره به شرط تملیک
۱۶۶	۳. اوراق قرضه و صکوک
۱۶۷	الف) قرض الحسنه
۱۶۷	ب) عقود مبادله
۱۶۷	- خرید دین
۱۶۷	- جعاله
۱۶۸	ج) قراردادهای مشارکتی
۱۶۸	- مشارکت مدنی
۱۶۹	- مشارکت حقوقی
۱۶۹	- مساقات
۱۷۰	- مزارعه
۱۷۱	- سرمایه‌گذاری مستقیم
۱۷۳	بخش سوم: امنیت اقتصادی و سرمایه‌گذاری
۱۷۴	۱. اسباب قانونی مالکیت و حق ابتدایی
۱۷۴	- احیا
۱۷۵	- حیات
۱۷۵	- تحجیر
۱۷۶	۲. اسباب مالکیت و حقوق انتقالی
۱۷۶	الف) اسباب قهری مالکیت و حقوق انتقالی
۱۷۶	- موت
۱۷۷	- ارتداد
۱۷۸	- رسیدن اموال به حد نصاب خمس و زکات
۱۷۸	ب) اسباب ارادی انتقال مالکیت
۱۸۳	سخن آخر
۱۸۷	منابع

پیشگفتار

حوزه اقتصاد همچون سایر حوزه‌های جامعه انسانی، برای سامان‌دهی و تصحیح کارکرد، نیازمند وجود دولت است. مکتب حیات‌بخش اسلام، برپایه جهان‌بینی و نگاهی که به انسان و جهان دارد، برای دولت و حاکمان جامعه، اهداف و وظایفی در نظر گرفته است. از مهم‌ترین وظایف آنها، تأمین امنیت در عرصه اقتصاد، به عنوان یکی از اساسی‌ترین و ضروری‌ترین نیازهای جوامع انسانی است. برپایه نظام اقتصادی اسلام، امنیت تولید و سرمایه‌گذاری به عنوان مهم‌ترین پیشران، نقش مهمی در شکوفایی اقتصادی دارد. بنابراین لازم است از منظر فقهی بررسی شود وظایف دولت اسلامی در این باره چیست. آیا فقه اسلامی برای تأمین امنیت تولید و سرمایه‌گذاری، تدابیری اندیشیده است؟ با مراجعه به منابع فقهی به دلالت التزامی، مطابقی، ضمنی و فتاوای فقها، دولت مکلف است با قانون‌گذاری، حمایت و نظارت در این حوزه‌ها، امنیت کافی در عرصه‌های تولید و سرمایه‌گذاری در جامعه را فراهم، تا بدین‌سان، نظام اقتصادی مورد نظر اسلام، جامعه را به سمت آرمان‌های مطلوب هدایت کند. بنابراین کتاب حاضر درصدد است تا با گردآوری اطلاعات مبتنی بر منابع علمی مرتبط با احکام و قواعد فقهی و با کمک روش توصیفی-تحلیلی، مهم‌ترین وظایف دولت اسلامی را در حوزه امنیت تولید و سرمایه‌گذاری استنباط نموده و عملیاتی نماید. در واقع این امر مستلزم تدوین چشم‌انداز و مأموریت‌های اصلی دولت اسلامی در زمینه

امنیت تولید و سرمایه‌گذاری به عنوان اهداف کلان در گام نخست و پس از آن، احصاء اهداف میانی و نهایتاً تدوین اقدامات عملیاتی مربوطه است (از مرحله نظری به عملی و از انتزاعی به عینی). موضوعی که امروزه از اهمیت ویژه‌ای برخوردار می‌باشد، مسائل اقتصادی است زیرا جامعه و قدرت مقاومت آن در مقابل حوادث طبیعی و اجتماعی و قدرت‌های زورگو، شکوه و عظمت یک جامعه و ثبات سیاسی بستگی به مشکلات و رفع کمبودهای اقتصادی آن جامعه دارد. بدیهی است عدم برخورداری از اقتصاد سالم و امنیت لازم در عرصه فعالیت‌های تولید و سرمایه‌گذاری، زمینه برای نابودی ارزش‌های اخلاقی و حاکمیت فساد، فحشا، جرم و جنایت بیشتر کرده از این رو پرداختن به این موضوع و بیان وظایف دولت اسلامی در ورود به فعالیت‌های اقتصادی از جمله امنیت در حوزه تولید و سرمایه‌گذاری، ضرورتی مضاعف دارد.